

Олег Котляров — териолог, експериментатор, дослідник мінливості гризунів

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Oleg Kotlyarov, a mammalogist, experimenter, and researcher of variability of rodents. — Oleg Kotlyarov represents the school of pheneticists, which is unique for the Ukrainian mammalogy, who study not only the variability of fine osteological characters generalized into standard morphotypes, but also carry out experiments on their heredity and age-related changes during ontogeny. In addition, the researcher has always paid considerable attention to field zoology, both as a person who is interested in various ways of use of natural resources and a collector of new materials and data for collections and for monitoring.

Біографічні деталі

Котляров Олег Миколайович народився 25 січня 1952 р. в Києві, у сім'ї високопоставленого військового. Рано залишився без батька. Навчався в суворівському військовому училищі (Київ), після чого — у військовому командному училищі, звідки був комісований. Маючи пільгу, поступив у 1973 р. на біофак Київського університету, де спеціалізувався на кафедрі зоології хребетних, у проф. О. Кістяківського (по птахів). Одразу з університету (1978) мав розподіл до Інституту зоології АН УРСР (ІЗАН), у відділ популяційної екології наземних хребетних (кер. І. Т. Сокур), де працював до 2000 р.

Дисертацію захистив 1985 р. в ІЗАН.

З 2001 р. почав працювати у ДСНВП «Екоцентр», м. Чорнобиль. Був старшим науковим співробітником. Звільнений у 2007 р. (тобто у віці 55 р.). Після того й до пенсії працював на різних тимчасових роботах не за фахом (охоронець тощо).

Рис. 1. Котляров Олег Миколайович у робочій лабораторії чорнобильського «Екоцентру». Автор: Д. Вишневський, квітень 2005 р. Фрагмент групового фото; редактовано автором.

Ключові доробки в галузі теріології

Дисертація кандидата біологічних наук — «Аналіз мінливості морфологічних ознак трьох видів підродино *Microtinae*» за спец. «зоологія», захищена 1985 р. в ІЗАН; наукові керівники — І. Т. Сокур та І. Г. Смельянов.

Дисертаційна робота була яскравою, і автор спостерігав різні етапи її підготовки, включно з багаторічним веденням ліній різних видів полівок (зокрема й *Microtus socialis*) у віварії на біобазі «Теремки», прижиттєвим зняттям і аналізом структури жуйної поверхні кутніх зубів як маркерів ліній і видів, системою ведення родоводів та міжлінійних схрещувань, веденням остеологічних колекцій та культур шкіроїдів для чистки черепів тощо. Попри це, дослідник залишив дуже мало текстів, і це переважно малоформатні статті методичного плану. Проте дуже пам'ятні слова його опонента акад. О. Яблокова, класика фенетики популяцій, який на вченій раді сказав «де ви були раніше, як ми здавали у друк книгу "Фенетика популяцій". Ця дисертація як цебро холодної води на наші голови». А акад. В. Топачевський сказав «ми на таких одонтологічних варіантах, виведених Котляровим у лініях, описуємо нові види, а то й роди». На жаль, ці дані належно не опубліковані.

Ключовими працями Олега Миколайовича є такі (всі рос. або англ.): • методичні праці — «Про краніотравми у гризунів» (Емельянов & Котляров 1982), «Метод визначення вікових змін жувальної поверхні молярів гризунів» (Котляров 1988a), «Методика очищення скелета дрібних ссавців» (Котляров 1988b); • опис мінливості зубів — «Вікова мінливість морфологічних ознак, що використовуються у фенетиці популяцій гризунів» (Котляров 1985), «Функціональні особливості та мінливість кутніх зубів у полівок (*Microtinae*, *Rodentia*)» (Котляров 1987); • аналіз фауністичних даних Зони відчуження — «Фауністичні проблеми відновлювальної території» (Kotlyarov 2001), «Оцінки чисельності макрофауни ссавців Зони відчуження Чорнобильської АЕС: аналіз різних джерел даних» (Вишневський & Котляров 2008). Були у дослідника невеличкі хронікальні публікації (Котляров 1981).

Важливо відзначити величезну роль Олега Миколайовича у накопиченні й упорядкуванні остеологічних колекцій відділу популяційної екології ІЗАН (наразі розформованому), які налічують 12 тис. черепів дрібних ссавців.

Олег Котляров у період роботи в Зоні відчуження (2001–2007) досліджував угруповання мишоподібних гризунів Зони, радіоекологію хребетних, проводив оцінку природоохоронного потенціалу Зони відчуження.

Рис. 2. Олег Котляров з напарником на річці Прип'ять при відборі гідробіологічних проб. Автор фото: Д. Вишневський, 2002 р.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Олег Миколайович — людина, яка змалку закохана в природу і вміє бачити її особливості, непомітні непосвяченим, а також активно користуватися її дарами. Тому його пристрасть — риболовля, полювання, а часом і промисел. Його одноклубники згадують часті поїздки на рибу й на капканний промисел ондатри на київське водосховище, його пристрасть до полювання. Про його особливе ставлення до природи є й у мемуарах військових, що навчалися в суворівському училищі (окрема фраза: «А ось курсант нашої роти Олег Котлярів, великий любитель ботаніки та зоології, цих плазунів любив і не дозволяв іншим знищувати їх» — <https://bit.ly/3i3ppY3>).

Військові риси, успадковані від батька-полковника та наставників по військовому училищу — виправка, фізична підготовка, небагатослівність, організованість у всьому — завжди вирізняли Олега Котлярова поміж інших. Те саме було і в експедиціях — все завжди було організовано чітко — і побут, і робота, включно з налагодженням пасток, і препарування матеріалу.

Література

- Емельянов, И. Г., О. Н. Котлярів. 1982. О краниотравмах у грызунов. *Вестник зоологии*, № 4: 77–78. <https://bit.ly/319uCdu>
- Котлярів, О. Н. 1981. V Всесоюзное совещание по грызунам. *Вестник зоологии*, № 2: 94. <https://bit.ly/35Mz5Ux>
- Котлярів, О. Н. 1985. Возрастная изменчивость морфологических признаков, используемых в феноетике популяций грызунов. *Фенетика популяций: Материалы III Всесоюзного совещания*. Москва, 220–222.
- Котлярів, О. Н. 1987. Функциональные особенности и изменчивость коренных зубов полевок (Microtinae, Rodentia). *Хомяковые фауны Украины (экологическая и функциональная морфология)*. Часть I. Ин-т зоологии АН УССР, Киев, Препринт № 87.2: 16–23.
- Котлярів, О. Н. 1988a. Метод определения возрастных изменений жевательной поверхности моляров грызунов. *Вестник зоологии*, № 2: 83–84. <https://bit.ly/316hEev>
- Котлярів, О. Н. 1988b. Методика очистки скелета мелких млекопитающих. *Вестник зоологии*, № 6: 80–81. <https://bit.ly/37rS8ns>
- Kotlyarov, O. 2001. Faunistic problems of the retransforming territory. *Zoocenosis 2001. Structure and functional role of animal population in natural and transformed ecosystems*. Abstracts and International Conference, 17–20.09.2001. DNU, Dnipropetrovsk, 158–159. <https://bit.ly/3tXzAD9>
- Вишневський, Д., О. Котлярів. 2008. Оцінки чисельності макрофауни ссавців Зони відчуження Чорнобильської АЕС: аналіз різних джерел даних. *Раритетна теріофауна та її охорона*. За ред. І. Загороднюка. Луганськ, 21–27. (Серія: Праці Теріологічної Школи; Вип. 9).

ЗАГОРОДНЮК, І. Олег Котлярів — теріолог, експериментатор, дослідник мінливості гризунів. — Дослідник представляє унікальну для української теріології школу феноетиків, які працюють не тільки з вивчення мінливості дрібних остеологічних ознак, зведених у шаблонні морфотипи, але й з експериментами щодо їхньої спадкової природи та вікових змін протягом онтогенезу. Окрім того, дослідник завжди приділяв значну увагу польовій зоології, як людина, що захоплена різними видами промислу природних ресурсів, так і здобувачем нових матеріалів і даних — як для колекцій, так і моніторингу.